

هویت زبان و خط فارسی

سرشناسه:	فروهر، عاطفه
عنوان و نام پدیدآور:	هویت زبان و خط فارسی / گریگونی القیابی از دوره باستان / عاطفه فروهر
مشخصات نشر:	تهران: سازمان انتشارات نشر ۹۲
مشخصات ظاهری:	۸۸
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۶۳۲۰-۸۴-۰
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
موضوع:	القابای فارسی
موضوع:	زبان‌های ایرانی
موضوع:	خط فارسی - تغییر
رده بندی کنگره:	۱۳۹۲ ۴۵۵۹ ق/ PIR۲۷۱۳
رده بندی دیویی:	۴۱۰/۰۷۱۱
شماره کتابشناسی ملی:	۳۱۳۳۳۱۶

هویت زبان و خط فارسی دگرگونی الفبایی از دوره باستان

نگارنده: عاطفه فروهر
فنگاری، شالودمریز نشانه‌های اوستایی،
پهلوی و فارسی باستان: بهنام مبارکه
امور رایانه: پیام واعظی
از پیش بستین صفحات: پگاه واعظی
ریزاد از: بهنام مبارکه

اول ۱۳۹۳
شماره ۱۱۵۰ نسخه

۵

مدیر تحریریه نشر: بهنام مبارکه
لیتوگرافی: قاسم‌لو چاپ، صحاف: ریت چاپ خواجه

شابک: ۹۶۴-۶۳۲۰-۸۴-۰

نشر فروهر

ارزش: ۸۰۰۰ تومان

خیابان فلسطین جنوبی، پایین تر از خیابان انقلاب، شماره ۲۶۱

کدپستی ۱۳۱۵۷۷۳۱۱۵ تلفن و نمابر: ۶۶۴۶۲۷۰۴

همه‌ی حقوق برای ناشر نگهداری شده است

سپاسگزاری

سپاس از خدا، ایزد رهنما که از کاف و نون کردگیتی به پای
پدید آورد نیک و بد، خوب و زشت روان داد و تن کرد و روزی نوشت
بزرگیش باید بر هم اندرون نه اندیشه بشناسد او را که چون
همه بندگانیم در بند اوی خنک آن که دارد ره پند اوی

با سپاس و تشکر فراوان از استاد گرانقدر بانو دکتر محتایون مزداپور که این
کتاب را به من دادند تا بار دیگر همراهم باشند و در تأیید نوشته‌های این
کتاب به من دلگرمی دهند تا بتوانم سابقه‌ای شفاف و کوتاه از زبان و خط
فارسی را به خاندان پیشکش نمایم.
و نیز از آقای بهمن پور برای بابت آرایش دوباره‌ی صفحات و اینکه بردباری و
یاری کردند تا شماری از دگرگونی‌ها بسته و سودمند انجام شود و نوشته‌هایی
افزوده شود، سپاسگزارم.

بسیار سپاسگزارم از فرزندان گرانقدرم که هم‌اکنون عزیزم که در مرحله‌ای اول
کارهای رایانه‌ای و تهیه لوح فشرده‌ی این کتاب به یاری کرده است و از
پگاه عزیزم در مرحله‌ی دوم کارهای رایانه‌ای تهیه کارها و آرایش
نخستین صفحات بسیار سپاسگزارم.

ع.ف

هویت زبان و خط فارس

بخش به مادرم که عشق آموخت و
به یاد پدر فرهیخته ام که انایی را سرمشق گذاشت.

فهرست

پیش‌گفتار ۹

بخش اول - خانواده‌ی زبان فارسی

۱۳	درخت‌واره‌ی زبان‌های هندواروپایی
۱۴	گروه غربی زبان‌های هندواروپایی
۱۵	گروه شرقی زبان‌های هندواروپایی
۱۶	زبان‌های هندی - ایرانی (آریایی‌ها)
۱۷	زبان‌های هندی
۱۸	زبان‌های ایرانی
۱۸	زبان‌های دوره‌ی باستان
۱۸	زبان‌های دوره‌ی میانه
۲۱	زبان‌های دوره‌ی جدید

بخش دوم - از زبان تا خط

۲۵	درخت‌واره‌ی زبان‌های اوستایی
۲۶	آرامیان و زبان آرامی
۲۶	زبان‌های رسمی دولت هخامنشی
۲۷	دیگر زبان‌ها و خط‌های دوره‌ی باستان

بخش سوم - دگرگونی الفبایی

۳۱	دوره‌ی باستان
۳۱	الفبای فینیقی
۳۲	الفبای آرامی باستان
۳۲	الفبای فارسی باستان
۳۵	الفبای اوستایی
۳۸	دوره‌ی میانه
۳۹	الفبای پهلوی اشکانی کتیبه‌ای (پارتی)
۴۰	الفبای پهلوی کتیبه‌ای (فارسی میانه کتیبه‌ای)
۴۳	الفبای زبور پهلوی (فارسی میانه مسیحی)
۴۴	الفبای پهلوی ساسانی (فارسی میانه زرتشتی)
۴۶	الفبای مانوی
۴۷	دوره‌ی جدید
۴۹	سرچشمه‌ها

پیش‌گفتار

این کتاب نگاهی است به ارتباط زبان فارسی با اکثر زبان‌های دنیا و نیز دگرگونی‌های این زبان از دوره‌ی باستان تاکنون. زبانی که امروز ما ایرانیان به آن صحبت می‌کنیم، و بعضی که این زبان بدان نوشته می‌شود، برگرفته از خط عربی است. باری، از نتایج پژوهش‌های دانشمندان چنین برمی‌آید که در پنج هزار سال پیش از میلاد مسیح و در منطقه‌ی میان‌جنوب روسیه در شرق رود دنیپر^(۱) و شمال قفقاز^(۲) و غرب کوه‌های اورال^(۳) خانواده‌ی نوینی زندگی می‌کردند که بعدها (یعنی نزدیک به هزار سال پیش از میلاد مسیح) به همین نایب از هند تا اروپا مهاجرت کردند و چون زبان این خانواده یا قوم سرچشمه زبان‌های رایج در هند و اروپا بود، بنا بر این خود این قوم و زبان‌هایشان «هند و اروپایی» نامیده می‌شود. گروه هند و اروپایی، دارای نزدیک به ۱۵۰ زبان، بزرگترین خانواده‌ی زبانی شناخته شده در دنیا است.

آثاری که از نیمه‌ی دوم هزاره‌ی دوم و نیز از نخستین هزاره‌ی اول پیش از میلاد به دست آمده، نشان می‌دهد که در این زمان گروهی از این قوم شروع به اشغال نجد (فلات) ایران کردند. همزمان گروهی دیگر از همین قوم هند و اروپا از قسمت شمال به یونان رسیدند و در سواحل و جزایر دریای اژه اقتدار خود را نمایان کردند. بعدها در قسمت‌های دیگری از اروپا جلوه‌گر شدند.

هر گروه از اقوام مهاجر هند و اروپایی به علت حرکت مستقلى که به این

۱- یکی از رودهای بزرگ در اروپا که از روسیه جریان می‌یابد، در بلاروس و اوکراین امتداد دارد و به دریای سیاه ختم می‌شود.

۲- ناحیه‌ای میان دریای خزر و دریای سیاه.

۳- رشته کوهی است در کشور روسیه که مرز میان اروپا و آسیا به شمار می‌آید.

سرزمین‌ها داشتند و همچنین به دلیل آمیختگی عمیق با فرهنگ‌های اقوام بومی آن سرزمین‌ها، تحولی چشمگیر یافتند و زبان‌های آنها نیز در دو گروه شرقی و غربی قرار گرفت

از گروه شرقی خانواده‌ی هند و اروپایی شاخه‌ای از زبان به نام هندی - ایرانی (Indo-Iranian) منشعب شد. (قوم هندی - ایرانی به آریایی‌ها نامی هستند.)

بخش اول کتاب ضمن معرفی درخت‌واره‌ی زبان‌های هند و اروپایی و شرح کوتاهی درباره‌ی هر یک، منحصرأً به زبان‌های ایرانی در دوره‌ی باستان، دوره‌ی میانه و دوره‌ی جدید^(۱) می‌پردازد. بخش دوم، که در واقع پل ارتباطی زبان و خط است، از دیگر زبان‌ها در دوره‌ی باستان به ویژه زبان آرامی سخن می‌گوید و نیز الفباهای مربوط به آن. در بخش سوم الفباهای سه دوره، هر یک با شرح مختصر و معرفی الفباها و بعضاً نمونه‌ها آورده است.

این مجلد به رابطه‌ی هست آشنایی عموم مردم با هویت زبان و خط ایران تهیه شده است، به همه‌ی فرهنگ‌دوستان به ویژه دبیران، دانش‌آموزان و دانشجویان، گردشگران و راهنمایان فرهنگی - تاریخی توصیه می‌کنم. خواهشمندم جهت دریافت آگاهی گسترده‌تر به منابعی که در پایان کتاب درج شده است، مراجعه فرمایید. دیدگاه‌ها و پیشنهادات ارزشمند مخاطران مزید امتنان است.

عاطفه فروهر

۱- دوره‌ی جدید را می‌توان به دلیل تغییرات واژه‌ها به دو دوره‌ی جداگانه بخش کرد: دوره‌ی کلاسیک یعنی دوره شاهنامه فردوسی و دوره‌ی معاصر یعنی هم‌اکنون که واژه‌های غیرایرانی وارد زبان فارسی شده است.